

MAGTYMGULY PYRAGYNYŇ ŞYGYRLARYNDA YŞK-SÖÝGI TEMASY

Haýtbaýew Awazbek Aýbek ogly

Ajiniýaz adyndaky Nöküs döwlet pedagogika instituty Filologiýa fakulteti Türkmen dili we edebiýaty ýönelişi 2-nji kurs talyby
<https://doi.org/10.5281/zenodo.19382614>

ARTICLE INFO

Qabul qilindi: 22-mart 2026 yil
Ma'qullandi: 26-mart 2026 yil
Nashr qilindi: 31-mart 2026 yil

KEYWORDS

Magtymguly Pyragy, türkmen nusgawy edebiýaty, yşk-söýgi temasy, söýgi lirikasy, gelin-gyzlaryň keşbi, maşgala gymmatlyklary, sopusylyk garaýyşlary, çeperçilik serişdeleri, XVIII asyr türkmen durmuşy.

ABSTRACT

Bu makalada türkmen nusgawy edebiýatynyň görnükli wekili Magtymguly Pyragynyň döredijiliginde yşk-söýgi temasynyň beýany öwrenilýär. Magtymguly şygrylarynda söýginiň mukaddesligi, gelin-gyzlaryň jemgyýetdäki orny, maşgala gymmatlyklary we adamkärçilik sypatlary giňden teswirlenýär. Şeýle hem şahyr ýaşlaryň söýgi esasynda durmuş gurmagyny goldap, şol döwrüň käbir ýaramaz döredijileriniň tankyt edýär. Makalada şahyryň söýgi temaly eserleriniň çeperçilik aýratynlyklary, ulanylýan meňzetmeler we deňeşdirmeler, şeýle hem sopusylyk garaýyşlarynyň täsiri barada hem maglumat berilýär. Netijede, Magtymgulynyň yşk-söýgi baradaky goşgularynyň diňe bir şahsy duýgular däl, eýsem jemgyýetçilik ähmiýetli pikirleri hem özünde jemleýändigini görkezilýär.

Irki döwürlerden bäri Gündogar edebiýatynda yşk-söýgi hakyndaky şygrylar agdyklyk edip gelipdir. Özüniň tutuş döredijiligini şu temada ýazan şahyrlar-da bolupdyr. Ýüzläp-müňläp gazallar diwanlary düzülipdir, gam-gussaly söýgi rowaýatlaryny aýdyp berýän poemalar döredilipdir. Şu ýagdaýy nazara alyp, käbir günbatar alymlary, edebiýatşynaslary Gündogar şygryýetiniň syýasy-jemgyýetçilik, terbiýeçilik, estetiki-çeperçilik ähmiýetini inkär etmäge synanyşypdyrlar. Olar Gündogar şygrylaryny yşkbazlygy, jalaýlygy beýan edýän, durmuşdan, göreşden üzňe, hyýaly edebiýat hökmünde görkezmege synanyşypdyrlar. Bu hakykatdan daşlaşma bolýar. Gündogar poeziýasy gündogar halklarynyň durmuş, ýaşayyş hem göreş beýanydyr. Onuň uly öwredijilik, terbiýeleýjilik ähmiýeti bolup, döwrüň möhüm syýasy-jemgyýetçilik ähmiýetli meselelerini gozgaýar.

Söýgi hakyndaky eserler türkmen nusgawy edebiýatynda, şol sanda Magtymgulynyň döredijiliginde-de degerli orun tutýar. Şahyr bu temanyň derwaýysdygyna, şonsuz durmuşyň köp meselelerini çözmegiň mümkin däldigine göz ýetiripdir. Ol yşk-söýgi hakynda eser döredilmese, çeper döredijilik diýlen zady asla göz önüne getirmegiň mümkin däldigi barada şeýle ýazýar:

Dünýä sözi meňzär duzsuz tagama,
Söz içinde gelin-gyz hem bolmasa.

XVIII asyrdan başlap, söýgi temasynyň beýan edilişiniň hakykylygy, halkylygy, milliligi güýçlenýär. Hyýaly beýan etme, umumylyk peselip, gönüden-göni türkmen durmuşyna mahsus wakalar, keşpler giňden teswirlenip ugraýar. Şeýle eserleriň halk arasynda täsirliliginiň örän uly boljakdygy öz-özünden düşnüklidir. Edebi döredijilikde dowam eden bu ýagdaý barada Ý. E. Bertels şeýle ýazýar: “Türkmen poeziýasynda-da söýgi lirikasy bar, emma Ýakyn we Orta Gündogar poeziýasyna mahsus bolan zaryn gazallar, magşugyň zalymlygyndan zeýrençli gazallar türkmen şahyrlarynda bolmandyr. Türkmen şahyrlarynyň söýgi lirikasy ýa maksadyna ýeten söýginiň şatlygyndan ýa-da magşugyň zalymlygyndan däl-de, söýşenleriň tapşmagyna ýol bermedik rehimsiz adatyň zulumyndan nalamak lirikasy bolupdyr”.

Magtymguly gelin-gyzlaryň durmuşda uly orunlarynyň bardygyna, olaryň jemgyýetde esasy güýç bolup durýandyklaryna, maddy hem medeni baýlyklary öndürmekde olara uly paýyň degişlidigine düşünişdir. Şahyr gelin-gyzlar bolmasa, maşgala durmuşynyň kadaly bolup bilmejekdigini ençeme sapa ýatlap geçýär:

Aýalsyza eşret ýokdur,
Hoş günüň hasrata meňzär.
Ýene-de bir mysal:
Aýalsyza mydar bolmaz,
Dönse hökmi – Süleýmana.

Beýik akyldaryň öz döredijiliginde söýgi hakyndaky goşgulara uly orun bermeginiň möhüm syýasy-jemgyýetçilik ähmiýeti bar. Bize belli bolşuna görä, Gündogarda dowam eden döp-dessurlar gelin-gyzlary ähli hukuklardan mahrum edip, olary jemgyýetçilik işlerine gatnaşdyrmandyr. Hatda ruhanlylar olar hakda goşgy goşmaga, aýdym aýtmaga-da rugsat bermändir. Olar şahyrdyr bagşylardan jennetiň, hüýr-perileriň, gzelligini taryplamagy talap edipdirler. Kimde-kim şeýle etmese, onuň ýazgarylýp, kemsidilen halatlary-da bolupdyr. Her halda, Magtymgulynyň döwründen başlap, söýgi hakynda şygrylar döretmek giň gerim alyp ugraýar, ol eserler halkyň jümmüşine has-da içgin aralaşýar.

Magtymguly söýgä degişli goşgularyna köp zehin siňdiripdir. Ol eserler şahyryň arzuw-umytlarynyň, geçiren gözlegleriniň, ýaşlyk, ýetginjeklik höwesleriniň, maşgala hözirine teşneliginiň, çeken gaýgy-gamlarynyň, başdan geçiren hasratly günleriniň, durmuş, gzellik baradaky çuňňur oýlanmalarynyň beýanydyr. Şahyr söýgi hakyndaky şygrylaryny diýseň nepis, diýseň çeper, diýseň gözəl ýazypdyr. Türkmen diliniň ähli baýlyklary, dürli çeperçilik serişdeleri arkaly olara jadylaýjy, özüne çekiji, okyjyny özüne ýesir ediji güýç bermegi başarypdyr.

Şahyryň yşk-söýgi hakyndaky eserleri çylşyrymly hem köptaraplydyr. Onda durmuşyň dürli meselelerine deglip geçilýär hem-de döwrüň möhüm meseleleri gozgalýar. Şahyryň bu tema degişli eserleriniň barynyň ýazylyş, beýan ediliş usuly birmeňzeş däl. Olaryň Gündogaryň mekdep-medrese diliniň äheňinde, hyýaly öwüşginli, arap-pars şygyr sungatynyň kadakanunlaryna eýerilip düzülenleri-de, halk döredijiligine ýakyn ýazyylanlary-da, halky edebiýatyň ýörelgeleri esasynda hemmelere düşnükli, sadadan çeper beýan edilenleri-de bar.

Onuň Gündogar edebiýatynyň däpleri esasynda döreden eserlerinde mazmuny umumy, dilinde bolsa düşünenmesi kyn arap-pars sözleri köp ulanylypdyr. Muňa şahyryň gazallary, muhammesleri, müseddesdir müsemmenleri... mysal bolup biler. Halk döredijiliginiň, halky edebiýatyň äheňindäki eserleri sada, örän düşnükli dilde ýazylypdyr. Magtymgulynyň kitaby

mekdep-medrese dilindäki şygrylarynyň köpüsini medresede okan döwürlerinde döreden bolmagy mümkin.

Magtymguly yşk-söýgi hakyndaky eserlerinde söýginiň mukaddesligini, yşk heseriniň agyrylygyny, gelin-gyzlaryň görk-görmegini, adamkärçilik mertebesini, edep-ekramlylygyny, el hünärini-zähmetini taryplaýar. “Zer gadryny zerger biler” diýlişi ýaly, şahyryň özi hem söýginiň gam-gussaly wakalaryny başdan geçirýär. “Gyzmaly boldum” atly goşgusynda aýdyşy ýaly, ol ýarynyň adyny suratkeşlik bilen köňül aýnasyna ýazyp, yşka nöker bolup gezyýär, dolup-daşan yşk derýasyny boýlaýar, ahyrynda-da gury, boş çykýar. Ine, şonuň üçin hem ol söýginiň ähli meselesi barada örän beletlik bilen dogry pikir ýöredýär:

Ýolda ýolukdyrды çeşmi-jadyny,
Ölçerdim, el çoýdum yşkyň oduny,
Köňül gözgüsine ýaryň adyny,
Suratkeşlik edip, çyzmaly boldum.

Ol “Bu derdi” atly goşgusynda yşk derdiniň agyrylygy, oňa döz gelmegiň kynlygy, onuň azap-güzaplary barada şeýle diýýär:

Yşk dagyn assalar gögüň boýnundan,
Gök titreyip, çeke bilmez bu derdi.
Yşk eser etmese, ýanmaz çyraglar,
Yşka düşse, guşlar eňrär, gurt aglar,
Egiler haýbatly, kuwwatly daglar,
Daşlar erip, çeke bilmez bu derdi.

Magtymguly yşk-söýgi hakyndaky şygrylarynda öňden gelýän meňzetme, deňşdirme, ulaltma, kiçeltme, ýüzlenme, janlandyрма ýaly ýörgünli çeperçilik serişdelerini giňden ulanypdyr. Şonda wasp edilen gözeliň owadanlygyny Aýa, Güne, ýyldyzlara, güle, gunça, tawusa, kepderä, gaza, dürli gymmat bahaly daşlara we beýlekilere meňzedipdir. Ýöne bu ýerde hem şahyr olaryň halka düşnükli hem täsirli bolmagy barada alada edipdir. Ol şygrylaryny mümkin boldugyça, sada çopana, daýhana düşnükli dilde ýazmaga çalşypdyr. Käbir mysallary görüp geçeliň. Bu babatda şahyryň “Aşyk bolmuşam”, “Istemen”, “Bürýana boldum imdi”, “Meňzär hökümlü”, “Kaýda sen”, “Seda boldum”, “Aýrylyp”, “Bar meniň” we beýleki goşgularyndan mysallar getirmek bolar:

Eý, ýaranlar, bir ýüzi gül, Aýa aşyk bolmuşam,
Barçalar maksudy – gül ragnaýa aşyk bolmuşam,
Bilbilem, bag içre bir gowgaýa aşyk bolmuşam!
Özi gaýyp, zülpleri eldaýa aşyk bolmuşam.
Menzilim dag içredir, sähraýa aşyk bolmuşam.

Şahyryň «Meňzär hökümlü» atly goşgusynda has-da täsin deňşdirmedir meňzetmeler getirilýär:

Humaý oturyşly, laçyn turuşly,
Kebuter topukly, maral görüşli,
Täze helal gaşly, merwerit dişli,
Tawus guş zynatly, Dawut towuşly,
Tezerw şiweli, käkilik ýörişli,
Tugun guş timarly, tarlaň bakysly.

Görşümüz ýaly, bu ýerde döp bolup gelýän çeperçilik serişdeleri peýdalanylýan hem bolsa, wasp edilýän gözeliň görk-görmegi hereketde berilýär, ýagny şol bir wagtyň özünde meňzedilýän zatlaryň özüne mahsus oturyşy, turşy, ýörişi, özüne esewan edişi we beýlekiler hem ýatlanýar. Netijede, suratlandyrylýan keşp doňup duran bir zat däl-de, janly hem başarnykly hereket edýän görnüşde göz önümizde janlanýar.

Magtymguly gelin-gyzlaryň çeper keşbini döretmekde olaryň daş görnüşiniň, görk-görmeginiň tarypyny ýetirmek bilen çäklenmeýär. Şahyr bu meselede, esasan, olaryň akylyna, pähim-paýhasyna, edep-ekramyna, adamkärçiligine, özüni alyp barşyna, arassaçylygyna, zehinine, ukybyna üns berýär. Has sadalaşdyryp aýtsak, gelingyzlaryň gözelligine olaryň adamkärçiligine garap baha berýär. Bu ýagdaý yşk-söýgi temany beýan etmekde-de, şahyryň şol döwür türkmen durmuşynyň talaplaryndan ugur alandygyny aňladýar. Sebäbi şahyry hemişe ýaşaýşyň gaýragoýulmasyz aladalary gurşap alypdyr. Ol döwürdeşlerine agzybir maşgala gurmakda takyk hem peýdaly maslahatlar bermek isläpdir. Şonda-da durmuş gurmak, öýli-işikli bolmak ilkinji ýüze çykan meseleleriň biri bolup durýar:

Hyrydar olsaňyz gyza-geline,
Edebin, ekramyn, otursyn görüň.
Otursy-turşy edaly
Gaşlary galam islärin.

Şahyr gelin-gyzlaryň akyly, pähim-paýhasly bolmaklaryna aýratyn uly üns beripdir. Bu maşgalanyň sagdyn, agzybir ýaşamagynda, nesil terbiýeläp ýetişdirmekde möhüm ähmiýete eýedir:

Dil bilen akly kemally,
Ýüzi hem bolsun görkana.
Akylyz näkes bolmasyn,
Sadadan bolsun türkana.

Şahyr güler ýüzli, süýji dilli, hezzet-hormat etmegi başaryan zenanlara uly hormat goýupdyr:

Özüne hormat getiren,
Äriniň hyzmatyn bitiren,
Gaşyny çytman oturan –
Maňlaýy gülen islärin.
Ýene-de bir mysal:
Gadyr bilenden daş etme,
Nägadra ýoldaş etme,
Til bilmez bela duş etme,
Sada dil bolsun – türkana.

Magtymguly gelin-gyzlaryň süýji dilli bolmaklaryny zerur hasaplapdyr. Sebäbi maşgala terbiýesinde, adamlar bilen bolan umumy gatnaşyklarda bu örän derwaýysdyr. Şonuň üçin ol sygyrlarynda “Tili süýji, lebi handan”, “Sözlese, dürler saçylar” ýaly jümleleri köp getiripdir.

Şahyr her kimiň özüne mynasyp ýanýoldaşynyň bolmagyny uly döwlet, uly bagt hasaplapdyr :

“Menem” diýen goç ýigide,
Bir mynasyp ýar gerekdir.

Magtymguly “Durasyn geler”, “Syagyndan bellidir” atly goşgularynda ýagşy hem ýaman zenanlary deňeşdirip, olaryň biri-birinden tapawudyny açyp görkezipdir. Olaryň hakyky keşbini okyja ýakyndan tanyşdyrmakda, ýagşy hem ýaman aýalyň gündelik durmuşda özüni nähili alyp barýandygyny, şonda olaryň özleriniň kimdigini aýan edýändigini birin-birin sanap geçýär. Ol ýagşy zenanyň keşbini şeýle şekillendirýär:

Gözel bardyr, gözellerden zyýada,
Anyň hyzmatynda durasyň geler.
Edepli, ekramly, mylaýymzada,
Tä ölinçäň bile ýöresiň geler.
Gözel bardyr, günde-günde görmeli,
Şol gözeliň syýa zülpün örmeli,
Döküp, hazynanyň zerin bermeli,
Anyň söwdasynda bolasyň geler.

Özüni oňarmaýan, üsti-başyna seretmeýän, sölite, ulyny-kiçini sylamaýan aýallaryň hereketlerini beýan edende, şahyryň durmuşa beletligi, syncylygy has-da aýan duýulýar:

Bagzy gözel sirkä basdyr saçyny,
Artmaz, ýuwmaz, tabagyny, daşyny,
Sylamaz atasyn, ene, ýaşyny,
Anyň hyzmatyndan gaçasyň geler.

Magtymguly ýaşlaryň bir-birlerini tanap, halaşyp durmuş gurmaklarynyň tarapdary bolupdyr. Bu hakda ol şeýle diýýär:

Är ýigidiň köňli bitmez,
Seçip jenan almagynça.
Ýene-de bir mysal:
Ýigit köňül söýenini almasa,
Ynjalyp, parahat ýatyp bolmaýar.

Öňki döwürde höküm süren synpy deňsizlik, zulum-sütem, eziliş ýaşlaryň maksatlaryna ýetmeklerine ýol bermändir. Könedan gelyän döp-dessurlar, ýeter-ýetmezçilik söýüşenleri biri-birinden aýra salypdyr. Şahyr bu barada şeýle ýangynly söz sözleýär hem-de gyzlaryň pula, galyňa satylýandygyna garşy bolupdyr:

Gyz alynar galyň bilen,
Ýigit solar zulum bilen.
Ýa-da:
Ykbal çapmaz ýöreý diýsem,
Ýokdur malym bereý diýsem.

Sen garyp sen, men pakyr men, sende, mende çäre ýok.

“Gün güýçliniňki” diýlişi ýaly, şol döwürde ýaş gyzlar mal ýaly satylypdyr. Olar tanamaýan-bilmeýän adamlaryna, hatda aýal üstünede satylyp goýberlipdir. Şahyr bu ýagdaýy nädogry hasaplaýar hemde oňa garşy çykýar:

Haznasyn dolduran berkarar şalar,
Günde bir öýlener, keýpi kök bolsa.

Şahyr dakylma, adaglama ýaly ýaramaz döpleri-de ýazgarypdyr. Ol bu barada-da goşgularynda durup geçýär:

Namysly goç ýigit alsa yeňňäni,

Elmydam agasy ölen ýalydyr.

Magtymguly ýaşlykdan göwün beren gyzy Meňlä bagyşlap ençeme eserler döredipdir, Olarda şahyr Meňliniň görk-görmegini, adamkärçiligini, onuň bilen durmuş gurmak hakynda eden süýji arzuw-umytlaryny, ondan aýra düşüp, hijranda gören azap-güzaplaryny teswirleýär. Bu topara girýän sygyrlar şahyryň döredijiliginiň bezegi bolup durýar. Olardan “Uýat eýleýir”, “Kerem islärin”, “Nowruzdan seni”, “Nägehany pyrak”, “Har kyldy”, “Meňli ýarymdan jyda”, “Aýryldym” we beýleki goşgularyny görkezmek bolar.

Şahyryň Meňli hakyndaky goşgularynda türkmen durmuşy, türkmen gelin-gyzlaryna mahsus: gylyk-häsiýetler, geým-gejimidir şaý-sepler, edim-gylymlar dogruçylyk bilen görkezilýär. Olary okanymyzda, Meňliniň kimdigine, onuň nähili häsiýetdäki gyzydygyna, onuň kysmatynyň, täleýiniň nähili bolandygyna anyk göz ýetirýäris. Ol Meňlini daşdan synlap, şeýle diýýär:

Meňli hanym golun dişläp,

Bizden ki uýat eýleýir.

Kä daranyp, uz ýörişläp,

Bizden ki uýat eýleýir.

Geýinipdir gyzyl-aly,

Bilmen nedir ýar hyýaly,

Göz edip ýomut, ahaly,

Bizden ki uýat eýleýir.

Meňli barada ýene-de şeýle maglumatlar bilen tanyşýarys:

Illeri bar diňli-diňli,

Sowuk suwly, ter öleňli,

Ili – gökleň, ady – Meňli,

Näzli dildardan aýryldym.

Şahyryň süýji arzuwlary puja çykýar. Meňlini başga birine durmuşa çykarýarlar:

Bilbilem ahy-zar çekip,

Täze güldardan aýryldym.

Gözden ganly ýaşym döküp,

Ol söwer ýardan aýryldym.

Magtymgulynyň Meňli bilen bolan söýgüsi barada ençeme rowaýatlar hem peýda bolupdyr. Olarda beýan edilýän wakalar şahyryň eserlerinde berilýän maglumatlar bilen, köplenç, deň gelýär.

Magtymgulynyň yşk-söýgi barada döreden birnäçe eserlerinde hakyky durmuş wakalary ylahy hem sopusylyk garaýyşlar bilen utgaşdyrylýar. Ylaýta-da onuň “Bu derdi”, “Näme sen?”, “Gördüňmi”, “Gözel sen” ýaly goşgularynda şeýle garaýyşlar beýan edilýär. Ol Ymadeddin Nesimi, Abdyrahman Jamy, Jelaleddin Rummy, Alyşir Nowaýy ýaly görnükli söz ussatlarynyň ýörelgelerine eýerip, ynsan mertebesini, onuň gözelligini arşa göterýär. Şonda ol öz söýgi hakyndaky goşgularyny hyýaly öwüşginler bilen-de, ylahy garaýyşlar bilen-de çakdan aşa bezeýär. Netijede, wasp edilýän gözeliň keşbi tebigat gö-zelligi, hyýaly gözelligi bilen umumlaşýar. Gündogar sygyrýetinde hyýaly hem-de umumy beýan etme güýçli. Şeýle beýan etme hem käte çeper eserlerde berilýän mazmuny adaty durmuşda bolşundan daşlaşdyrýar. Dogry, Magtymgulynyň gönüden-göni dini, sopusylyk garaýyşlary ündeýän eserleri-de bar.

Şahyryň «Näme sen?» atly goşgusyna seredip geçeliň. Bu sygyrda wasp edilýän gözeliň waspy örän umumy. Has gönülöp aý-dylanda, bu eseriň mazmuny sopusylyk garaýyşlary boýunça berilýär. Belli bolşuna görä, sopusylyk taglymatynda materiýa bilen hudaý bir zat hasaplanýar. Olaryň pikirçe, materiýanyň ähli görnüşlerinde hem hadysalarynda hudaý ýaşaýar. Başda sopular musulmançylygyň kanunlaryny doly berjaý etmändirler. Olar bütindünýä ruha – hudaýa gowuşmaga ymtylyp, yslymyň ol dünýä hem bu dünýä, jennet, dowzah diýen düşünesini inkär edipdirler. Hatda olar “Anal-hak”, ýagny “Men hudaý” diýip, adamy hudaýlaşdyrmaga çenli baryp ýetipdirler. Şahyryň “Näme sen?” atly goşgusyndaky wasp edilýän gözellig hem dünýäniň ähli zatlarynda bar gözellig:

Asla seni görmemişem, dildarym,
Gumrumy sen, bilbilmi sen, näme sen?!
Gamgyn köňlüm hyýalyňda aldaram,
Bag içinde gül-gülmi sen, näme sen?!
Garaçymyň, ýa seýitmiň, hojamyň,
Ýa sakymyň, ýa şerapmyň, ýa jammyň,
Ýa ýylmy sen, ýa gündizmiň, gijemiň,
Ýa Aýmy sen, ýa Günmi sen, näme sen?!

Goşgynyň soňky bentleri hem şeýle äheňde gidýär. Ahyrky bentde şahyr “Jahan doly, sen gapyl sen ýaryňdan” diýip, onuň görüp bolmaýan gözelligidini belläp geçýär.

Magtymgulynyň döredijiligindäki dini, sopusylyk garaýyşlaryň täsiri bilen ýazylan eserler onuň dünýägaraýşynyň özboluşly taraplarynyň biri hasaplanmalydyr.

Umumylykda alanyňda, Magtymgulynyň yşk-söýgi hakdaky goşgularynda XVIII asyr türkmen durmuşy dogruçyl suratlandyrylyp, olarda türkmen gelin-gyzlarynyň täleýi, kysmaty bilen bagly möhüm meseleler gozgalypdyr. Olarda şahyr örän sagdyn hem gymmatly pähim-paýhaslary, döwrebap pikirleri orta atypdyr

Peýdalanylýan edebiýatlar:

1. Magtymguly. Saýlanan eserler, iki tomluk, – Aşgabat: Türkmenistan, 1983.
2. Ataýew K. XVIII asyr türkmen edebiýaty. – Aşgabat: Magaryf, 1988.
3. Beýik şahyr (Magtymguly hakynda eserler ýygynyndysy). – Aşgabat: TDN, 1959.
4. Aşyrow A. Magtymgulynyň golýazmalarynyň teswiri. – Aşgabat: Ylym, 1984.
5. Magtymguly. Saýlanan eserler. – Aşgabat; TDN, 1957.
6. Bertels Ý. E. Magtymguly // Sowet Türkmenistany – 1946. – 24 maý.
7. <https://gollanma.com>
8. <https://kitap.gov.tm>
9. <https://turkmenportal.com>
10. <https://kitaphana.net>